

Színész és néző

Turi Tímea: *A dolgok, amikről nem beszélünk*

BARNA PÉTER

DOLGOK
AMIKRŐL
NEM
BESZÉL-

„Hadd legyek én fenn a színpadon, / és a néző is én, legyek százszor. / Legyek a taps. Aki tapsol, / a kritikus, aki mindig ott van, // és a vidéki lány, aki nincsen. / Udvarold körbe a kertemet, / az udvarlástól lesz csak a kertem, / legyél az, akitől félnem kell, // ha nincs tolvaj, nem is lesz kertem. / Legyél a kerítés, kedvesem, / hogy mégse tudjak kihajolni, / jaj, legyél a lécs, hogy legyen rés / mindig csak nézni a kintet.” (*Körbe a kert*, 10.)

Ez a néhány sor nemcsak programadás vagy ars poetica, de egyfajta mise en abyme-ként mutatja azt meg néhány sorban, hogy mit is fejtenek ki Turi Tímea *A dolgok, amikről nem beszélünk* című kötetének versei. „hadd legyek én fenn a színpadon, / és a néző is én” – hangzik a kulcsgondolat, mely az elbeszélő egyfajta megkettőződését idézi elő. Aktív és passzív, cselekvő és megfigyelő, megszólaló és hallgató szerepekről van szó egyszerre. Mindenre kiterjedő, mindent szemmel tartó, ugyanakkor visszahúzódva, a háttérből figyelő lírai szerep ez, mely tele van feszültséggel és ellentmondással. És bár az eseménydús élet beteljesítése az egyik legfőbb vágy és törekvés, a passzív oldal a külső körülmények és kényszer miatt sokkal jellemzőbb. És nemcsak ebben az egy versben, hanem a kötet legtöbb költeményében. „A világban akarok élni, és hogy én legyek a világ. / Hogy untermán legyek és főszereplő. Én! Én! / Hogy az akarás tegyen azzá, aki vagyok, / és hogy független legyek minden akarástól. / Hogy az én: ez a különbség legyen. / És én azt akarom, hogy ne legyen különbség. // Mindenki nézze, hogy elbújok. Szépen bújjak / el. Fúrjam a fejem régi hajlatokba, / Legyen teste már a múltnak, / mert akarom, hogy ne csak a kívánságtól legyen” (*Zubolymatiné*, 12.)

A kötet legfőbb témáját a lírai én saját életében betöltött szerepének megváltozása adja. Olyan pozícióba kerül, olyan életszakaszba érkezik, melyben nem ő lesz a főszereplő, melyben nem csak, vagy nem elsősorban az ő akarata érvényesül. A versekben uralkodó feszültséget éppen ez adja: az ambíciók és az azokkal szemben álló feladatok és elhatározások ellentéte. A lírai én úgy fedi fel múltjának részleteit, jelenének legfontosabb kérdéseit vagy éppen a jövő terveit, hogy közben végig fel-felvillantja az elhallgatás lehetőségét. Egyfajta megváltozott magatartásforma ez, melyet a külső körülmények és a társadalmi szerepváltozás idéz elő. Ennek elsődleges oka már a gender témakörhöz tartozik. A férfi és női szerepek szembe kerülnek egymással, a női oldal alárendeltebbnek bizonyul. Ezen kívül pedig a párkapcsolatok és a házasság sem a vágyott boldogság terepei, sokkal inkább jelentenek egyfajta nyomasztó determináltságot, gúzsba kötő állandóságot. A legtöbb esetben az árnyoldallal, a negatívumokkal és a nehézségekkel szembesülünk. „A férfi akkor sincs otthon, / amikor otthon van, csak test, / de a nő akkor is otthon / van, mikor úgy tűnik, nincsen. / És elmegy a nő, de visszatér este, / és elmegy este, visszajön reggel. / És elmegy a nő, százele, messze, / de a férfi marad a kertben. / És a nő nézi, hogy messzire ment el, / és sóhajtva visszanéz egyszer: / ott látja magát a házban, az ágyban, / a szobában ott lát egy képet: / férfiak ülnek a kertben – / azt hiszik, gyűlölöm őket, / pedig csak azt mondom, / hogy édes szíveim, / drága kis szíveim, / ti nem tudjátok, hol éltek. (*Férfiak ülnek a kertben*, 76.) Az érték kategóriák nyilvánvalóak: a nők szerep- és áldozatvállalása jóval fajsúlyosabb és jelentősebb, mint a társuké.

A *Kék bárány* című fejezet egyfajta fordulópontnak nevezhető. Mindaddig a költemények legfőképpen az én szerepvállalásáról és a múlt értelmezéséről szólnak. Ezt követően a látókör többosztatú lesz, és nagyobb szerepet kap a környezet is. A *Történeteink nullfoka* már a fordulópontok és a sorsfordító események értelmezésére, értékelésére is kitér. Olyan pillanatképeket, kiragadott résztörténeteket foglal magába, melyek egyfajta metonímiaként funkcionálva, kicsiben foglalják magukba a globális mondanivaló lényegét, részként, részletként sűrítik magukba az egészet. A beszélő szerepe azonban már inkább nosztalgikus, múltidéző színezetet ölt, a jelen sajátja a szemlélődés passzivitása marad. „A legszebb évek azok, amiket észre sem veszünk. / A legszebb évek vége pedig pont akkor jön el, / amikor visszanézünk”. (*A legszebb évek*, 54.) A kíméletlen tisztánlátást keserű őszinteség, és olykor nyomasztó letargia és pesszimizmus kíséri. Ez a hangulat nemcsak az egyes költeményekre vagy bizonyos fejezetekre jellemző, de már a kötet egyik leghangsúlyosabb részében, a fejezeteken kívüli nyitóversben is megjelenik. A *Meridián* egyszerre szól a megérkezés és megnyugvás reményéről, és az ennek ellenére bekövetkező, és mindezzel kontrasztban álló kudarc beismeréséről és elfogadásáról. „Istenem, hideg a

bizonyosság, / hogy a tétova mozdulatok végül beérték, / hogy beértünk mindannyian, / hogy egyszerre értünk, hogy most értünk be – / és most elbukunk” (*Meridián*, 5.) A fejezetcím is beszédes, a bárány egyfajta áldozati szerepet szimbolizál.

A gender-vonal általánosságban titokzatosságba burkolózva merül ki. Ez jelölheti azt a társadalmi prűdériát, ami még mindig óvatosan nyúl az ilyen és ehhez hasonló kérdésekhez és jelenségekhez, ugyanakkor következhet abból is, hogy a beszélő maga sem képes a nyílt beszédre, a kommunikáció egyirányú és egyoldalú. Elsősorban beismerésről, őszinte szembefordulásról beszélhetünk. A női sorssal, annak ellentmondásaival és nehézségeivel foglalkozik a *Nadrágszerep* című költemény is: „olyan magasan vagy, hogy rájössz: a színpad igazából / kakasülő, és a nézőtér messze a színpad – / beázik, hullik és roppan / a vakolat és a keresztgerenda – / mindenki menekül – nem kell végigtátogd – / zuhan a mennyezet, romok, mintha díszlet, / és te egyedül maradsz / egy férfival – // fát hoz. Ott vagy, és ő ott van. / Félhomály. Por. Édes dohszag.” (*Nadrágszerep*, 72.) A versek zöme enigmatikus, a beszélő számtalan lényeges részletet kimondatlanul hagy („Nem a test tesz nővé. Nem a lélek / érzékenysége. Hanem az, hogy / minden nőnek van egy története, amit / nem mesél el.” *Fehér elefánt*, 18.) A hallgatás és az elhallgatás persze legtöbbször beszédesebb, mint számtalan történet. Míg a társas viszonyban a nő az állandóságot, a stabilitást, a konstans jelenlétet és a felelősségvállalást jelöli, addig a férfi, bár nélkülözhetetlen, mégis kiszámíthatatlanabb, bizonytalanabb természetű. A nő életkihívása a számtalan feladat összeegyeztetésén túl az is, hogy megállja a helyét ezen az ingoványos talajon, együtt éljen azzal, amivel a legnehezebb: gyötrő kétségeivel. Válaszokat a legkritkább esetben kap, a beletörődés legmagasabb szintje az az állapot, amikor már kérdései sincsenek.

A kötet vége felé közeledve a versek hangulata egyre borongósabb és sötétebb, mondanivalója egyre pesszimistább lesz. Jó példa erre *A magányállandó* című vers. „A nők / akkor is otthon vannak, amikor távol. / Sosem esnek szerelembe otthon. / Anya és apa, ha ölelik egymást, / elnéznek egymás feje felett.” (*Családi kúr*, 80.) Hasonló hangulatban szól az *Utólag belátni* című záróvers is, mely a házasságok és családok sérülékenységéről ír. Arról, hogy a megnyugvás és a harmónia terepe hogyan változik át az állandó konfliktusok és feszültségek helyévé, és hogy két ember örök fogadalma miként lesz semmitmondó: „Házások; de legalább van egy másik férfi, nő, / akivel együtt élnek, aki menedék a családi perpatvar elől, / hogy legyen egy új család, amiből a saját gyerek majd / kimenekül. Elhagyják a szülői házat, dédelgetnek, / és elhagyják őket újra. Nincsen szülői ház.” (*Utólag belátni*, 89.)

Turi Tímea lírája kifejezetten személyes hangot üt meg *A dolgok, amikről nem beszélünk* című kötetben. Mindez bátor és tanulságos költeményeket

eredményez. Tanulságosakat, mert a személyességen túl társadalmi perspektívákat nyitnak, és olyan narratívákat mozgatnak meg, amelyekkel prózában többször találkozunk, amelyek lírában kevésbé megszokottak. A kötet épp ezért nemcsak a gender-narratíva szempontjából, hanem általános szempontok és értékkategóriák szerint értékelve is rendkívül érdekes és figyelemreméltó olvasmány.

(Magvető, Budapest, 2014)

